

Ruanda, aban

J. CARLOS BRAGE

Esquerra, la guerrilla tutsi ja ocupa la major part de Ruanda. Dalt, Platges sobre el llac Tanganika i altes muntanyes que rodegen Bujumbura.

Port de Bujumbura sobre el llac Tanganika, un dels més grans del centre d'Àfrica.

Com era Ruanda abans que aparegués en els mitjans de comunicació com un punt negre de la guerra? En aquest reportatge EL TEMPS intenta aprofundir en la realitat de Ruanda mirant el passat.

Incara voldria que em contestés una altra cosa, pare Simon Pierre.

—Digues, fill.

—Com es pot entendre que la Mare de Déu, la Verge Maria, fos això, verge?

—Ah, fill meu, això va ser així perquè Deu Totpoderós va voler que fos així.

—Jo encara tinc una altra pregunta, pare. Ens hem de creure tots els miracles?

de la matança

J. CARLOS BRAGE

Esquerra, agitació al centre de Kigali. Les cases dels afores de la capital s'enfilen per les muntanyes que envolten la ciutat. Dreta, els populars moto-taxistes de Ruanda. Un mitjà de transport incòmode però ràpid i segur.

Esquerra, dones hutu, en uniforme carbassa fan la neteja dels carrers de Burundi. Dreta, els estrangers són molt nombrosos en tots dos països.

—Tots els miracles que l'Església diu que són miracles, ens els hem de creure, fill meu.

—Doncs a un poble de Ruanda que es diu Kebeho, la Verge Maria s'apareix als nens d'una escola. Aquest miracle, també ens l'hem de creure?

—Aquest no, perquè l'Església encara no ha dit res.

La barca anava avançant lentament pel mig

del llac Kivu. Una boira misteriosa ens havia acompanyat a l'inici del viatge. Ara el sol lluïa. A un cantó, la costa del Zaire. A l'altre, la de Ruanda. Un grup de catòlics, carregats de dubtes de fe, bombardejaven amb preguntes un frare nadiu vestit amb un hàbit marró i beix. De sobte va començar a ploure sobre les aigües del llac i sobre la barca. La pluja torrencial potser també va ser un miracle per al pare Simon

Històries paral·leles

J. CARLOS BRAGE

La ramaderia té una gran importància a Ruanda i Burundi.

Ruanda i Burundi. Diffícilment es deuen trobar en el món dos estats amb tantes similituds. Geogràficament, es tracta de dos països muntanyosos de l'interior de l'Àfrica amb una reduïda superfície, d'uns 25.000 quilòmetres quadrats en tots dos casos. Tant Ruanda com Burundi van tenir d'habitants originaris els pigmeus tua, que en l'actualitat formen l'1% de la població de cada país. El segle XIV hi van arribar els hutu, una ètnia bantu, dedicada a l'agricultura, que va imposar la seva cultura. L'arribada, el segle XVI, de l'ètnia nilo-hamítica tutsi va trasbalsar la història d'ambdues societats.

Els tutsi, procedents del nord, no tenien els trets negroides dels hutu, eren d'una alçada considerable i es dedicaven a la ramaderia. Aquestes característiques els diferenciaven profundament dels hutu. Però les diferències principals eren d'ordre organitzatiu. Si els hutu vivien en organitzacions familiars i clàniques, els tutsi havien desenvolupat unes societats feudals, profundament jerarquitzades, amb un rei a la cúspide. La seva arribada va menar a la creació de dos estats. Des de llavors Ruanda i Burundi han viscut històries paral·leles amb escassos èxits i molts fracassos en forma d'enfrontaments, sang i mort.

A partir del segle XVI la minoria tutsi –14% de la població– va sotmetre la majoria hutu –80% dels habitants, tant a Ruanda com a Burundi– i l'1% dels tua. Els hutu i els tutsi s'han enfrontat en moltes ocasions al llarg dels segles, amb violentíssimes matances recíproques. La colonització, lluny de suavitzar la situació, va augmentar les diferències.

A les darreries del segle passat van arribar-hi els alemanys i van colonitzar tots dos estats fins a fusionar-los, el 1899, amb el nom de Ruanda-Urundi. L'any 1923, en el tractat de Versalles, la Societat de Nacions va atorgar a Bèlgica la tutela d'aquests dos estats. Els belgues van establir molt bones relacions amb les monarquies tutsi, més oberts a les noves idees que arribaven d'Europa i detentors del poder, i van dividir de nou el territori en dos països.

Aquesta predilecció belga pels tutsi no va fer sinó augmentar el descontentament de la majoria hutu, que en reiterades ocasions va provar de revoltar-se en tots dos països fins que, l'any 1959, ho van aconseguir a Ruanda, país que va arribar a la independència al cap de dos anys, el 1961. L'any següent aconseguia la independència Burundi, però amb un govern tutsi al poder.

Des de llavors tant en l'un país com en l'altre s'han produït enfrontaments sanguinaris que han costat la vida a centenars de milers de persones. Fins ara a Ruanda, la majoria hutu s'havia sentit protegida per un govern de la seva mateixa ètnia; en canvi, a Burundi és la minoria tutsi la que gaudeix de protecció oficial. Tant en l'un cas com en l'altre es tracta d'un equilibri dèbil que es trenca al més mínim conflicte. La mort dels presidents d'ambdós països en un accident aeri és l'últim episodi conjunt d'aquesta història. A Ruanda estan de nou en guerra i a Burundi comencen a tenir por.

LI. C.

Pierre, que no sabia com contestar la pregunta de com es podia engendrar de la unió d'un ocell i una dona que li feia un creient confós.

El Kivu és un dels grans llacs del centre d'Àfrica, a tres-cents quilòmetres a l'Oest del Victòria, a cent cinquanta al nord del Tanganyika. “Un dia l'Àfrica es partirà en dos trossos, perquè els llacs aniran creixent, s'ajuntaran les aigües i faran un gran llac que arribarà al mar pel nord i pel sud. I l'Àfrica quedarà dividida pel mig”, em deia un dels membres de la tripulació de la barca, des del coneixement que li donava el fet d'haver passat tota la vida sobre les aigües d'un dels grans llacs.

Al Kivu, a diferència dels altres llacs de la zona, no hi ha pescadors. Els minerals que porten les seves aigües impedeixen la vida dels peixos. Per això els habitants que viuen a les costes de Kivu es dediquen a l'agricultura. Diuen que no hi ha pinyes com les del Kivu en molts quilòmetres a la rodona i que és per això que la gent que viatja amb la barca aprofitat totes les parades per omplir-ne sacs. “En arribar a port se les vendran al doble del preu” –em va dir una dona que no va parar de fer mitja en tota l'estona.

Després de la tempesta va tornar la pau. Tot-hom s'havia mullat una mica, malgrat que tots havíem mirat d'aixoplugar-nos sobre els bancs centrals coberts per un sostre irregular.

Un sol immens ho havia assecat tot quan vam arribar al port de Bukavu, l'última població del Zaire abans d'entrar a Ruanda. “Passaràs un pont a peu i, després del pont, ja trobaràs la frontera. Ja veuràs quina diferència! Allà els autobusos caminen, els carrers tenen asfalt i viuen en pau. Sempre em demano per què vaig néixer en aquest cantó del pont i no pas en l'altre?”, em deia un sastre abans d'acomiar-nos.

I sí. El pont. Bukavu al darrere i la frontera al davant. Tot era en ordre, al seu lloc. Tot net i polit. Els canvistes de moneda ho feien legalment, els policies de la duana eren amables i no et volien robar. Les carreteres eren asfaltades i els minibusos –fruit de la cooperació amb el Japó, com un ostentós cartell anunciava– semblaven nous de trínca i sortien contínuament cap a Cyangugu, petita ciutat fronterera. Al centre de la població, una gran plaça plena de restaurants de tres o quatre taules cadascun i un fotimer d'autobusos que et portaven a qualsevol lloc del país.

Un altre autobús fruit de la cooperació, unes hores per carretera molt ben asfaltada i la capital: Kigali.

Una bateria de nois amb moto i casc esperaven l'arribada dels clients. Eren moto-taxis, un element tan present a la ciutat com els llargs carrers plens d'arbres, la cèntrica catedral o les muntanyes dels voltants de Kigali, on la immigració rural s'amuntegava als suburbis. “Pugin, pugin. Puc portar-los tots dos. Les bosses tam-

bé. Que dubten de la meva moto?" Els moto-taxistes són ràpids i segurs. Es coneixen tots els racons de la ciutat i per guanyar-se un franc són capaços de recórrer-los tots. Dalt la moto tot eren pujades i baixades, seguint els desnivells de la ciutat. "Van bé?" "Això es la seu de les Nacions Unides". "Saben com es diu bon dia en kinyarwanda?" "Saben que el kinyarwanda és la llengua del nostre país?" "Aquí darrere hi ha l'ambaixada de la Xina. Hi ha molts xinesos a Ruanda. Ja ho veuran. També hi ha molts belgues i francesos... Aquí hi ha gent de tot arreu. Sort que ens ajuden des de fora. Si no fos així, aquest país no duraria una setmana". "Ja falta poc per a arribar".

Una frenada contundent marcà la fi de trajecte. L'avinguda de Pau VI, una de les més llargues de la ciutat, fou el meu nou carrer. Abans d'acomiar-nos, el moto-taxista em va dir que Ruanda era "un país massa petit i hi viu massa gent", que "la majoria de gent viu del camp i el camp no dona beneficis encara que hi treballis molt", que les eines i els sistemes de cultiu eren arcaics, però els havien dit que ara arribarien tractors des de l'estranger. Em sembla que des dels Països Baixos". I llavors sí, llavors seria una altra cosa.

Endinsar-se a la ciutat va ser descobrir que aquell ordre aparent es desordenava a mesura que grataves una mica. El mercat negre es feia a la Rue du Travail o davant el supermercat; al mercat central hi havia una activitat frenètica que permetia d'adquirir des d'un matalàs a uns tomàquets acabats de collir, des de roba de coloraines a una gallina viva. "Estreny bé la butxaca on tinguis els diners, quan passegis per aquí", em va dir una venedora de fruita. El Banc de Kigali era regentat per belgues. Els executius belgues del banc de Kigali, com a mínim l'un d'ells, ho veien clar: "Sóc aquí perquè em paguen més bé que no pas a Brussel·les. Si

Carrers de l'interior de Kigali. La capital de Ruanda no tenia gaires coses a destacar en un full turístic.

Parades de venda ambulants a Bujumbura. Aquestes imatges han estat substituïdes per escenes de mort i terror.

J. CARLOS BRAGE

no, no hauria vingut mai. No hi he perdut res, aquí". Era un comentari sincer i una petita mostra d'això que, massa vegades, s'anomena cooperació internacional. Tècnics europeus cobrant més diners que no pas a casa seva. Quants nadius s'haurien pogut convertir en tècnics amb els diners que s'enduen els belgues?

Mentre el moto-taxista m'explicava la història dels tractors no havia pogut evitar de recordar que a Tanzània havia vist les vores de les carreteres plenes de tractors, gentilment regalats per la cooperació internacional. Després em van dir que aquells tractors, que eren holandesos, havien arribat a uns camperols que mai no havien llaurat ni amb tractor, ni amb animals, ni amb res. Només els havien explicat per sobre com funcionava un tractor. En pocs dies tots els tractors de l'ajut internacional eren desballestats; en aquell moment van descobrir que els holandesos no havien pensat en els recanvis. En tot Tanzània no hi havia una peça de recanvi per als rutilants tractors que, en poques setmanes, van rovellar-se a les vores de totes les carreteres de Tanzània.

La presència estrangera no es limitava a les ambaixades de les grans potències, que hi eren totes. Ni tan sols als organismes internacionals, governamentals i no governamentals, que també hi eren tots. També hi havia totes les esglésies europees i nord-americanes, amb totes les seves branques. Unes esglésies que havien arribat amb els països colonitzadors i amb els països cooperadors. També a Ruanda els colonitzadors havien imposat un nou ordre polític, econòmic, social, religiós. I la descolonització, com a la majoria de països d'Àfrica, no ha dut a la reafricanització. Ningú no dona res per res i el cost de la cooperació era l'assimilació.

Durant segles els hutu i els tutsi havien format una societat. Una societat injusta? Potser sí, però la injustícia era pròpia. Els europeus van

envair el país i van prendre partit. Des d'aquell dia tot va ser més complicat. Ara fins i tot la injustícia era aliena.

L'Església catòlica havia estat, des dels temps de la colonització, una de les màximes cooperadores. L'Església catòlica havia fet carreteres, construït hospitals, creat escoles... El 50% de l'ensenyament primari i el 80% del secundari passava per l'Església catòlica. Aquells qui havien fet el cop d'estat que havia permès que la majoria hutu arribés al poder eren homes que de nens havien anat a les escoles catòliques. Tot el paper que s'imprimia en el país passava pels tallers de les imprentes catòliques. Fins i tot les autoritats eclesiàstiques de Ruanda formaven part de consells de govern. Resultat: Ruanda era un dels països africans amb un índex més alt de catòlics practicants.

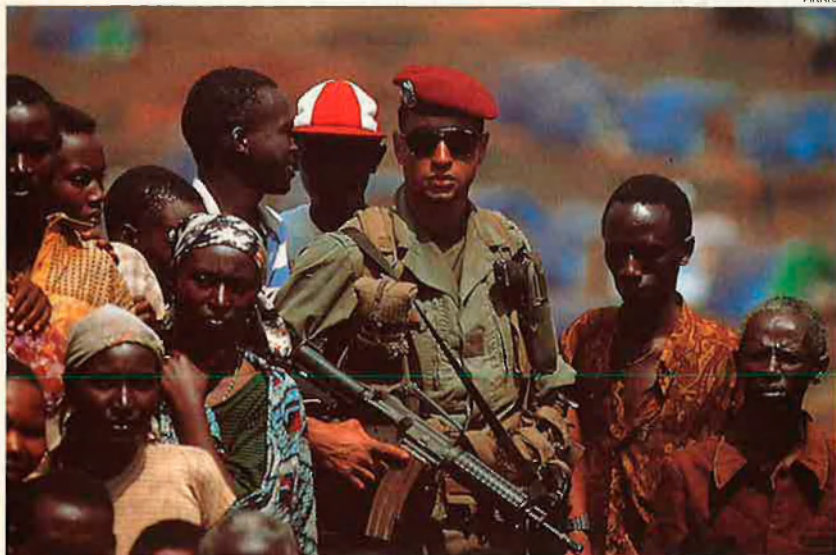
La Kigali cosmopolita, per una altra banda, no tenia gaires coses a destacar en un full turístic. Potser per això, en el competent centre d'informació de la capital, suggerien als turistes que

Guerra a tres bandes

Les tropes governamentals, de majoria hutu, s'han hagut de retirar de la capital, Kigali. També han hagut d'abandonar la ciutat de Butare, segona població del país. El Front Patriòtic Ruandès (FPR), la guerrilla de majoria tutsi, ja ocupa la major part de territori.

Entre els uns i els altres, les tropes franceses, que sempre havien donat suport al govern que actualment encara hi funciona, han començat a dur a terme l'Operació Turquesa. L'acció pretén ser una zona de seguretat, emparada en la resolució 929 de l'ONU. Però el FPR acusa el Govern francès de no complir la pròpia resolució que diu que cap força estrangera podrà interposar-se entre els dos bàndols o influir en el resultat de la guerra. Les tropes franceses, que tenen com a base l'estratègica població de Gikongoro, permeten que les forces governamentals es recomponguen i impedeixen l'avanç del Front Patriòtic Ruandès.

França està adquirint un protagonisme excessiu. Potser per això, alhora que dóna ordres per tal que s'iniciï l'acció, demana la presència d'altres forces estrangeres en el país. Durant uns dies, hutus i tutsis es miren la seva guerra sense intervenir-hi. Però aquesta també és explosiva. **Lluís Crous**

Soldat francès. Les tropes franceses permeten que les forces governamentals es recomponguen i impedeixen l'avanç del Front Patriòtic Ruandès.

sortissin de la ciutat i veiessin el país: el parc Nacional d'Akagera on, entre més coses, els ruandesos diuen que hi ha les fonts del Nil, just al nord de la carretera per on avui la gent fuig de la matança cap al camp de refugiats de Benako, a Tanzània; el bosc de Nyungave, que jo havia creuat arribant del Zaire i, per damunt de tot, el Parc Nacional dels Volcans on vivien el goril·les berengei, popularitzats d'ençà de la pel·lícula *Goril·les en la boira*, sobre la vida de la naturalista Diane Fossey. L'accés als goril·les era més barat des del cantó ruandès que no del zairès i això era sens dubte un motiu d'atracció turística. La potenciació turística de Ruanda, que els havia de salvar de la misèria, estava tan centrada en els goril·les que la portada dels fulls del país era la cara d'un berengei.

No vaig anar a cap d'aquests llocs. Vaig triar Butare, segona ciutat del país, centre cultural

amb una universitat i molts col·legis majors, una ciutat plena de vida.

Quan vaig arribar a Butare ja sabia el problema ètnic que vivia el país des de feia segles i que la colonització no havia fet sinó agreujar. Dels enfrontaments entre els hutu i els tutsi, en tens coneixement en el primer document que llegeixes abans d'anar al país. És impossible parlar de Ruanda sense parlar d'enfrontaments ètnics. A la capital cultural del país tothom insistia a dir que "aquí totes les coses estan en ordre. Ja s'han acabat els enfrontaments. A Burundi sí que encara hi ha problemes, però aquí ja ha arribat la pau". La insistència era sospitosa. Si realment havia arribat la pau, no calia dir-ho tant. El centre de formació catòlic, on hi havia futures monges de Tanzània, de Burundi i de Ruanda, es posava com a exemple de convivència: "Aquí hi ha estudiants de tres països i de totes les ètnies i vivim en pau". I si els preguntaves si els militars vivien en pau amb la població i entre ells quasi s'ofenien i deien que "això no es Tanzània, on els militars malfereixen i fins i tot maten la gent; ni Burundi, on la gent ha hagut de fugir i refugiar-se aquí". Vaig conèixer un refugiat de Burundi i deia que es quedaria per sempre més a Ruanda, que ja havia patit prou en les lluites interètniques de Burundi.

Els carrers de Butare també eren en ordre; tampoc no hi passava res. Si fa uns anys hi havia hagut matances, ara ja eren uns altres temps. "Dóna una imatge positiva de Ruanda —em deia una professora d'universitat—; ara ja no hi ha ni els hutu, ni els tutsi. Ara només hi ha ruandesos", rematava.

Tres anys més tard, els cadàvers de milers de ruandesos, hutu i tutsi sense distinció, s'assequen al sol un altra vegada. **Lluís Crous**